

Formar o no formar: Què forma(r)? Una llista de sostenibilitats sense resumir

Resum: Aquest compacte escrituri aprofundeix en la relació intricada i polifacètica entre l'arquitectura, l'experiència humana i el seu entorn. Situa l'arquitectura en un marc transdisciplinari que va més enllà dels límits convencionals de la construcció d'estructures físiques. Al seu lloc, inclou un ric tapís de filosofia, cultura, història i diversos àmbits intel·lectuals. L'arquitectura, com ací s'argumenta, ocupa un espai únic que és simultàniament abstracte i tangible. En aquesta capacitat serveix de catalitzador per al pensament crític i l'exploració reflexiva d'allò que cal sostenir. Al centre d'aquest discurs hi ha el concepte de forma arquitectònica, que emergeix com a tema central. La forma arquitectònica es presenta com una entitat dinàmica i abstracta, sobretot en les fases incipients, on exerceix un paper fonamental com a proposta d'ordre i harmonia inherents a l'entorn construït.

Paraules clau: Forma; idea; pensament crític; valors; sostenibilitat

To Form or Not to Form: What (to) Form? An Unabridged List of Sustainables

Abstract: This compact scrutiny delves into the intricate and multifaceted relationship between architecture, human experience, and its surroundings. It places architecture within a transdisciplinary framework that extends far beyond the conventional boundaries of erecting physical structures. Instead, it encompasses a rich tapestry of philosophy, culture, history, and various intellectual domains. Architecture, as argued here, occupies a unique space that is simultaneously abstract and tangible. In this capacity, it serves as a catalyst for critical thinking and reflective exploration

of what to sustain. At the heart of this discourse lies the concept of architectural form, which emerges as a central theme. Architectural form is portrayed as a dynamic and abstract entity, particularly in its nascent stages, where it plays a pivotal role as a proposal for the order and harmony inherent in the built environment.

Keywords: Community spaces; care network; commercial premises; urban regeneration; urban space

Formar o no formar ¿Qué forma(r)? Una lista de sostenibles sin resumir

Resumen: Este escrutinio compacto profundiza en la intrincada y multifacética relación entre la arquitectura, la experiencia humana y su entorno. Coloca la arquitectura dentro de un marco transdisciplinario que se extiende mucho más allá de los límites convencionales de la construcción de estructuras físicas. Más bien, abarca un rico tapiz de filosofía, cultura, historia y diversos dominios intelectuales. La arquitectura, como se argumenta aquí, ocupa un espacio único que es a la vez abstracto y tangible. En esta capacidad, sirve como catalizador

para el pensamiento crítico y la exploración reflexiva de qué sustentar. En el centro de este discurso se encuentra el concepto de forma arquitectónica, que emerge como tema central. La forma arquitectónica se presenta como una entidad dinámica y abstracta, particularmente en sus etapas incipientes, donde juega un papel fundamental como propuesta para el orden y la armonía inherentes al entorno construido.

Palabras clave: Forma; idea; pensamiento crítico; valores; sostenibilidad

Former ou non former: Quoi former? Une liste de durabilités sans résumer

Résumé : Ce compact scrutin approfondit sur le rapport complexe et polifacétique entre l'architecture, l'expérience humaine et son milieu. Il place l'architecture dans un cadre transdisciplinaire allant au-delà des limites conventionnelles de la construction de structures physiques. À leur place, il inclut un riche tapis de philosophie, de culture, d'histoire et de différents milieux intellectuels. L'architecture, selon est argumenté ici, occupe un espace unique qui est simultanément abstrait et tangible. Dans cette capacité, elle sert de catalyseur

pour la pensée critique et l'exploration reflexive de ce qu'il faut soutenir. Au centre de ce discours il y a le concepte de forme architecturale, émergeant en tant que sujet central. La forme architecturale se présente comme une entité dynamique et abstraite, surtout pendant les phases émergentes, où elle exerce un rôle fondamental en tant que proposition d'ordre et d'harmonie inhérents au milieu construit

Mots-clés : Forme ; idée ; pensée critique ; valeurs ; durabilité

L'arquitectura no és només pensar, sentir o utilitzar. És molt més l'establiment d'una consciència mitjançant el fer. És un assaig prolongat posat a prova. L'arquitectura és una activitat, que es pot caracteritzar per l'expressió "bricolatge". El bricolatge es deriva de processos i activitats que realitzen un moviment precís, però no prescrit.

L'arquitectura és la diferència entre l'arquitectura. (A. Krischanitz)

Forma multipliciter dicitur (G. Porretanus)

Zero: Parador

L'arquitectura s'entrellaça amb l'experiència humana, abastant un ric tapís d'experiències convocades, relacions, confrontacions, codis, idees i objectes, una combinació intricada d'elements abstractes i tangibles. En l'àmbit de l'exploració creativa, la "forma" emergeix com un concepte crucial, que serveix com a punt focal per fomentar les discussions sobre un ampli espectre de temes. L'arquitectura serveix com a catalitzador ideal per iniciar el pensament crític i reflexiu, tallant no un, sinó múltiples nínxols dins de tota la resta. Val a dir que els orígens de l'arquitectura s'estenen més enllà de la seua definició coneguda, dissenyant i/o erigint l'entorn construït, abastant camps com la filosofia i el drama.¹ De fet, la subtil interrelació d'aquest abundància és tan profunda que som testimonis de la pròpia filosofia que celebra l'arquitectura com el seu origen.²

La fortuna i la desgràcia de l'arquitectura és el seu caràcter intermedi. Una posició no entre altres dos fets, sinó enmig de tot el que no és ella mateix. És una projecció d'un conjunt de relacions combinatòries. Vaig preguntar una vegada si deixar enrere l'arquitectura i arribar a un punt on no es puga percebre com un tot homogeni podria ser un mètode vàlid per tenir una idea satisfactòria de què és realment l'arquitectura? Com assenyala Pallasmaa,³ l'arquitectura és una "destil·lació d'història, tradició i cultura col·lectiva". La vida d'un arquitecte, des dels primers anys de formació fins als de més maduresa, és la vida d'un individu que

Architecture is not only thinking, feeling, or use. It is much more the establishment of a consciousness by means of doing. It is an extended rehearsal put to the test. Architecture is an activity, which can be characterized by the expression "bricolage." Bricolage is derived from processes and activities which perform a precise, but not prescribed movement.

Architecture is the difference between architecture. (A. Krischanitz)

Forma multipliciter dicitur (G. Porretanus)

Zero: Whereabouts

Architecture is entwined with the human experience, encompassing a rich tapestry of summoned experiences, relationships, confrontations, codes, ideas, and objects—an intricate blend of abstract and

tangible elements. In the realm of creative exploration, 'form' emerges as a crucial concept, serving as a focal point for fostering discussions across a wide spectrum of subjects. Architecture serves as an ideal catalyst for initiating critical and reflective thinking, carving not one but multiple niches within everything else. It is worth noting that the origins of architecture extend beyond its well-known definition, designing and/or erecting the built environment, encompassing fields like philosophy and drama.¹ In fact, the subtle interrelation of this plenty is so profound that we witness philosophy itself celebrating architecture as its origin.²

The fortune and misfortune of architecture is its in-betweenness. An in-betweenness not between any other two, but everything other than itself. It is a projection of a set of combinatorial relations. I asked once whether leaving architecture behind and reaching a point where it cannot be perceived as a homogeneous whole could be a valid method to have a satisfying idea of what architecture is really about? As Pallasmaa (2018) points out,³ architecture is a "distillation of history, tradition, and collective culture."

s'enfronta a un cosmos micro i macro destil·lat en la memòria col·lectiva. És un perpetuum mobile, un tot en contínua evolució, inevitablement té punts nodals, o punts per reconèixer quan es mira enrere: lapsus de continuïtat i ruptura. Dins d'aquest conjunt, l'arquitecte — recordant les paraules del saxofonista Dave Liebman— és un “corredor de fons”. Per tant, practicar l'arquitectura implica navegar per processos polifacètics independentment de la ubicació d'un en aquest planeta. Igual que un corredor de fons, un arquitecte s'enfronta a una sèrie de reptes personals juntament amb les complexitats derivades d'interessos contradictoris. Aquests reptes estan arrelats en un denominador comú, un gran capítol titulat: l'ésser humà, amb la seua naturalesa intricada condueix a la imprevisibilitat, i carregat d'aquesta abundància acumulada, com més s'allarga la carrera, més difícil és enfrontar-se a una plenitud en humilitat i manera contemplativa.

Els textos filosòfics s'assemblen a estructures complexament plegades, com els hexaflexàgons, amb una expectativa inherent de desplegament. Encarnen un bucle perpetu que es repeteix, sense tenir en compte les limitacions i exigeixen la implicació activa del lector per posar en marxa aquest cicle complicat. De la mateixa manera que un text, inicialment modelat i segellat per un filòsof, es desplega a través de l'experiència del lector, també es torna a segellar perpètuament. De manera paral·lela, la forma arquitectònica s'ha de dissenyar a fons amb capes semblants als regnes interiors imbricats a diferents escales. És el disseny de possibilitats, de propostes amb algunes intencionadament deixades per no realitzar-se,⁴ o com hauria dit Adolph Krischanitz, és una proposta de “patrons” més que de “prescripcions”.⁵ Paga la pena plantejar aquesta proposta perquè també defineix una aproximació a la teoria que no només s'ocupa del pensament sobre l'arquitectura o sobre la història de l'art de construir, sinó que també subratlla la subtil significació de pensar arquitectònicament.

Un: L'eixida

Des dels buits intricats de l'interior fins als de l'exterior ampli i científic a artístic i filosòfic i lingüístic, el terme “forma” és molt controvertit. Sobretot quan l'acte creatiu és el tema,

The life of an architect, from the early formative years to those of more maturity, is the life of an individual confronting both a micro and macro cosmos distilled in collective memory. It is a perpetuum mobile, a continuously evolving whole, inevitably having nodal points, or points to acknowledge when one looks back: lapses of continuity and rupture. Within this whole, the architect—recalling saxophonist Dave Liebman's words—is a “long-distance runner.” Thus, practicing architecture involves navigating multifaceted processes regardless of one's location on this planet. Much like a long-distance runner, an architect faces a series of personal challenges alongside the complexities arising from contradicting interests. These challenges are rooted in a common denominator, a huge chapter entitled: the human being, with its intricate nature leads to unpredictability, and burdened with this accumulating plenty, the longer the run gets, the tougher it gets to confront a plenitude in a humble and contemplative way.

Philosophical texts resemble intricately folded structures, much like hexaflexagons, with an inherent

expectation of unfolding. They embody a perpetual loop that repeats itself, disregarding limitations and demand the active involvement of the reader to set this intricate cycle into motion. Just as a text, initially shaped and sealed by a philosopher, unfolds through the reader's experience, it also perpetually reseals itself. In a parallel manner, architectural form must be thoroughly designed with layers akin to nested inner realms across different scales. It is the design of possibilities, of proposals with some intentionally left not to be realized,⁴ or as Adolph Krischanitz would have said, it is a proposal of “patterns” rather than “prescriptions”.⁵ This proposition is worth bringing forth because it also defines an approach to theory that does not only deal with thinking on architecture or on the history of the art of building but also underscores the subtle significance of thinking architectonically.

One: The Way Out

From the intricate voids of the internal to those of the broad external, scientific to artistic and

és encara més desafiant. Per què pertany a aquells conceptes que mantenen ocupades les ments interrogants? Què la fa tan fonamental per a filòsofs, científics, arquitectes, historiadors de l'art i lingüistes? D'una banda, la seua importància rau en la seua relació amb el funcionament de la ment humana mitjançant l'activitat intel·lectual i la creativitat: la recerca de l'ordre i l'acció estructurada. D'altra banda, la forma es troba entre una parella ambivalent: metafísica i física. Aquest entorn entrelaçat, més que no bipolaritzat, és on es troba la forma: entre el domini conegut, vist i experimentat corporalment de la matèria i l'univers introvertit, intel·lectual i sensualment perceptible de la idea.

L'enfocament de Louis Kahn, centrat en el concepte platònic d'idea, estableix la forma als inicis del procés creatiu, en un punt on la forma encara és informe. Aquesta etapa inicial permet una interpretació abstracta i transcendental de la forma. Aquesta interpretació de la forma, com a proposta d'ordre, és informe, incommensurable i impersonal. Caracteritza una "harmonia d'espais bona per a una determinada activitat de l'home". Aquesta abstracció comprèn la funció en els seus fonaments més bàsics, com les característiques que li impliquen, i com el conjunt de pautes de com relacionar les parts per obtenir un tot.⁶ Per a Kahn, una casa "són les característiques abstractes dels espais per viure" i incrustades dins de la "natura de l'home". De la mateixa manera, en una biblioteca es pot rastrejar com es veu la forma en relacions particulars i com aquestes esdevenen una base per al disseny: "Un ordre espacial per a una biblioteca que englobe moltes possibles relacions entre llibres, persones i serveis podria tindre una qualitat universal d'ajust necessitats humanes canviants, traduïble en arquitectura".⁷ Això condueix a un formulari amb espais ordenats jeràrquicament. El seu enfocament del disseny amplia l'espai per a un escrutini dialògic entre els àmbits intel·lectual, social i cultural.

El "cicle creatiu" de Kahn comença amb una confrontació, un "repte" a assumir. Una vegada acceptat el repte, l'arquitecte experimenta una recerca introvertida, una fase de meditació filosòfica que requereix una "recerca profunda de la història i més enllà

philosophical, and linguistic, the term "form" is a highly controversial one. Especially when the creative act is the subject, it is even more challenging. Why does it belong to those concepts that keep questioning minds busy? What makes it so fundamental for philosophers, scientists, architects, art historians, and linguists? On the one hand, its importance lies in its relation to how the human mind functions by means of intellectual activity and creativity: the quest for order and structured action. On the other hand, form lies between an ambivalent pair: metaphysics and physics. This interwoven, rather than bipolarized setting is where form finds itself: between the known, seen and corporally-experienced domain of matter and introverted, intellectually, and sensually perceivable universe of the idea.

Louis Kahn's approach, dwelling on the platonic concept of idea, establishes form at the very beginnings of the creative process, at a point where form is still shapeless. This early stage enables an abstract and transcendental interpretation of form. This interpretation of form, as a proposal for order, is shapeless, immeasurable, and impersonal. It

characterizes a "harmony of spaces good for a certain activity of man." This abstractness comprises function at its most basics, as the characteristics implying to it, and as the set of guidelines for how to relate the parts to obtain a whole.⁶ For Kahn a house "is the abstract characteristics of spaces good to live in" and embedded within the "nature of man." Likewise, in a library one can trace how form is seen in particular relationships and how these become a basis for design: "A space order for a library which encompasses many possible relationships between books, people and services could possess a universal quality of adjusting to changing human needs, translatable into architecture."⁷ This leads to a form with spaces hierarchically ordered. His approach to design broadens the space for a dialogic scrutiny between the intellectual, social, and cultural realms.

Kahn's "creative cycle" begins with a confrontation, a "challenge" to be taken. Once the challenge is taken, the architect experiences an introverted search, a phase of philosophical meditation requiring a "profound probe of history and beyond memory of any specific form." (Figure 1) As Kohane points out,

de la memòria de qualsevol forma específica" (figura 1). Com assenyala Kohane, en el cas d'una biblioteca això significa una contemplació de la lectura, així com arribar a una "sensació d'intimitat" mitjançant l'observació dels "espais bibliotecaris precedents conseqüència de la construcció de maçoneria amb nínxols i voltes." A mesura que el procés continue, les decisions sobre la forma, que contenen el significat intuïtiu de la institució, es revisarien per comprovar si el disseny que vindrà encara està en concordança amb ella.⁸ En aquest sentit no és un procés lineal. Funciona de manera cíclica, de manera oberta, permetent que l'acte creatiu, d'una banda, individualitze i, de l'altra, socialitze. Per a cada membre del seu diagrama tripartit, Kahn adjunta una paraula o concepte clarificador acompanyat d'una pregunta com a força motriu. Sota "natura de l'espai:" "desig" i "què vols", sota "ordre:" "llavor" i "quins són els principis que porten al seu ésser", i per "disseny:" "composició" i "quines són les circumstàncies (entorn) en joc". Un dels aspectes més valuosos de l'enfocament de Kahn és que aconsegueix proposar una metodologia de resolucions pragmàtiques dins d'un procés creatiu introvertit carregat d'allò poètic, metafòric i intel·lectual. El procés de la forma al disseny és un viatge intel·lectual i espiritual del "silenci" a la "llum".

La forma arquitectònica no es pot limitar a l'objecte, també pertany a l'àmbit espacial. Així, la forma espacial, alliberada de totes les atribucions i dictats estilístics, adquireix un punt de vista estructural que pertany als àmbits de la idea i no només a la matèria. Quins beneficis tindria de definir la forma en l'elogi de la seua abstractitat, retrocedint-la cap a la seva vida antiga, als àmbits d'allò ideal? La forma arquitectònica emancipada, des d'una sola natura a través de la seva abstractitat, manifesta la seva atemporalitat, les seues qualitats transcendents i no temporals, a més de la noció de traçabilitat. A més, es podria proposar que cal replantejar les fronteres borroses d'idea/no material i matèria. Requestionar el procés de disseny i l'acte creatiu pretén mostrar com el segon entra en escena en presència del primer. Un altre punt important és com la primera (idea) depèn de la continuïtat i la segona (matèria) no es pot entendre completament com a simples formes

in the case of a library this means a contemplation of reading, as well as arriving at a "sense of intimacy" through observing the "precedent library spaces a consequence of masonry construction with niches and vaults." As the process continues, the decisions regarding form—harboring the intuitive meaning of the institution—would then be revisited to check whether the design-to-be is still in concordance with it.⁸ In this sense it is not a linear process. It operates in a cyclic way, in an open manner, allowing the creative act to, on the one hand individualize and, on the other, to socialize. For each member of his tripartite diagram Kahn attaches a clarifying word or concept accompanied by a question as a driving force. Under "nature of space:" "desire" and "what do you want," under "order:" "seed" and "what are the principles which lead to its being," and for "design:" "composition," and "what are the circumstances (environment) that are at play." One of the most valuable aspects of Kahn's approach is that he manages to propose a methodology of pragmatic resolutions within an introverted, creative process laden with the poetical, metaphorical, and intellectual. The process from form to design is an intellectual and spiritual journey from "silence" to "light."

Architectural form cannot be confined to the object, it also belongs to the spatial realm. Thus, spatial form, freed from all stylistic attributions and dictations, gains a structural standpoint that belongs to realms of the idea and not solely to matter. What would be the benefits of defining form in the praising of its abstractness, pushing it back towards its antique life, to the realms of the ideal? The emancipated architectural form, from a single nature through its abstractness, manifests its timelessness, its transcendental and non-temporal qualities, in addition to the notion of traceability. Furthermore, it could be proposed that it is necessary to rethink the blurred borders of idea/non-material and matter. Re-questioning the design process and the creative act aims to show how the latter enters the scene in the presence of the former. Another important point is how the former (idea) depends on continuity and the latter (matter) cannot be fully understood as mere shapes of a materiality: the temple is not just a temple anymore. It is not only an artifact of constructed matter but possesses a pre-existing form that has its roots running through the depths of culture, independent of its creator. Thus, form carrying the content

d'una materialitat: el temple ja no és només un temple. No només és un artefacte de matèria construïda, sinó que posseeix una forma preexistent que té les seves arrels a través de les profunditats de la cultura, independentment del seu creador. Així, la forma portadora del contingut estableix les bases d'un procés de transició, en el qual la continuïtat no-matèria o "ideal" es personalitza inevitablement en matèria. Avui és el moment adequat per subratllar la importància d'aquesta abstracció, però també per restar l'accent en la materialitat en un moment en què la tecnologia ha permès als arquitectes dissenyar les formes tangibles més extravagants i exagerades. Es creu que mitjançant aquests esforços, seria possible seguir els camins de la vida útil d'una forma unificada. Així mateix, podríem dir que una forma que tinga les seues connotacions abstractes i materials unificades portaria a una valoració de la humilitat de l'arquitectura, és a dir, l'objecte arquitectònic com un artefacte "no opressiu" i humà que no està enfonsat en les fal·làcies del formalisme.

Un altre factor extern per a l'evolució de la forma arquitectònica i el seu significat és el proposat per Alexander Tzonis i Liane Lefaivre, que apunten a la influència de les ciències socials en l'arquitectura, afirmant que "els objectes no es creen com a resposta a una necessitat funcional pura, ni sorgeixen en la ment del dissenyador des d'un impuls intrínsec de crear. Són el resultat de marcs conceptuals preexistents". En altres paraules, les formes arquitectòniques estan carregades d'objectius socials i posseeixen una estructura socialment determinada. L'enfocament introspectiu per organitzar allò que requereix sostenibilitat, ja que la sostenibilitat és fonamentalment un mitjà de supervivència, i com això es pot aconseguir, tal com defensen Lefaivre i Tzonis, comença amb una perspectiva regional que no compromet, sinó que abraça l'anàlisi crítica. La importància i la necessitat d'aquesta proposta s'hauria d'explorar a la llum de la seua metodologia innovadora i estructural. La perspectiva històrica integral presentada, traçant l'evolució d'una idea, allibera el concepte de les seues interpretacions restrictives i reduccionistes. Il·lumina el fet que aquest concepte s'ha implementat de manera efectiva i enginyosa, no només en estructures arquitectòniques sinó també a escala urbana. A més, amplia la seua influència més enllà dels límits de la forma i l'estil, aventurant-se en dominis crucials que inclouen la comunitat i l'ecologia.⁹

establishes the basis for a transitional process, in which the non-matter or "ideal" continuity is inevitably personalized into matter. Today is the right time to underline the importance of such abstractness, but also to de-emphasize materiality at a time when technology has enabled architects to design the most extravagant, exaggerated tangible forms. It is believed that through these efforts, it would be possible to follow the paths of the lifespan of a unified form. Likewise, we could say that a form that has its abstract and material connotations unified would lead to an appraisal of the humbleness of architecture, i.e. the architectural object as a "non-oppressive" and humane artifact that is not mired in the fallacies of formalism.

Another external factor for the evolution of architectural form and its significance is proposed by Alexander Tzonis and Liane Lefaivre, who point to the influence of social sciences in architecture, stating that "objects are not created in response to pure functional necessity, nor do they arise in the mind of the designer from an intrinsic

urge to create. They are the outcome of pre-existing conceptual frameworks". In other words, architectural forms are laden with social aims and possess a socially determined structure. The introspective approach to organizing what requires sustaining, as sustainability is fundamentally a means of survival, and how this can be achieved, as advocated by Lefaivre and Tzonis, begins with a regional perspective that does not compromise but, rather, embraces critical analysis. The significance and necessity of this proposition should be explored in light of its innovative and structural methodology. The comprehensive historical perspective presented, tracing the evolution of an idea, liberates the concept from its constrictive and narrow interpretations. It illuminates the fact that this concept has been effectively and ingeniously implemented, not only in architectural structures but also on an urban scale. Furthermore, it extends its influence beyond the confines of form and style, venturing into crucial domains encompassing community and ecology.⁹

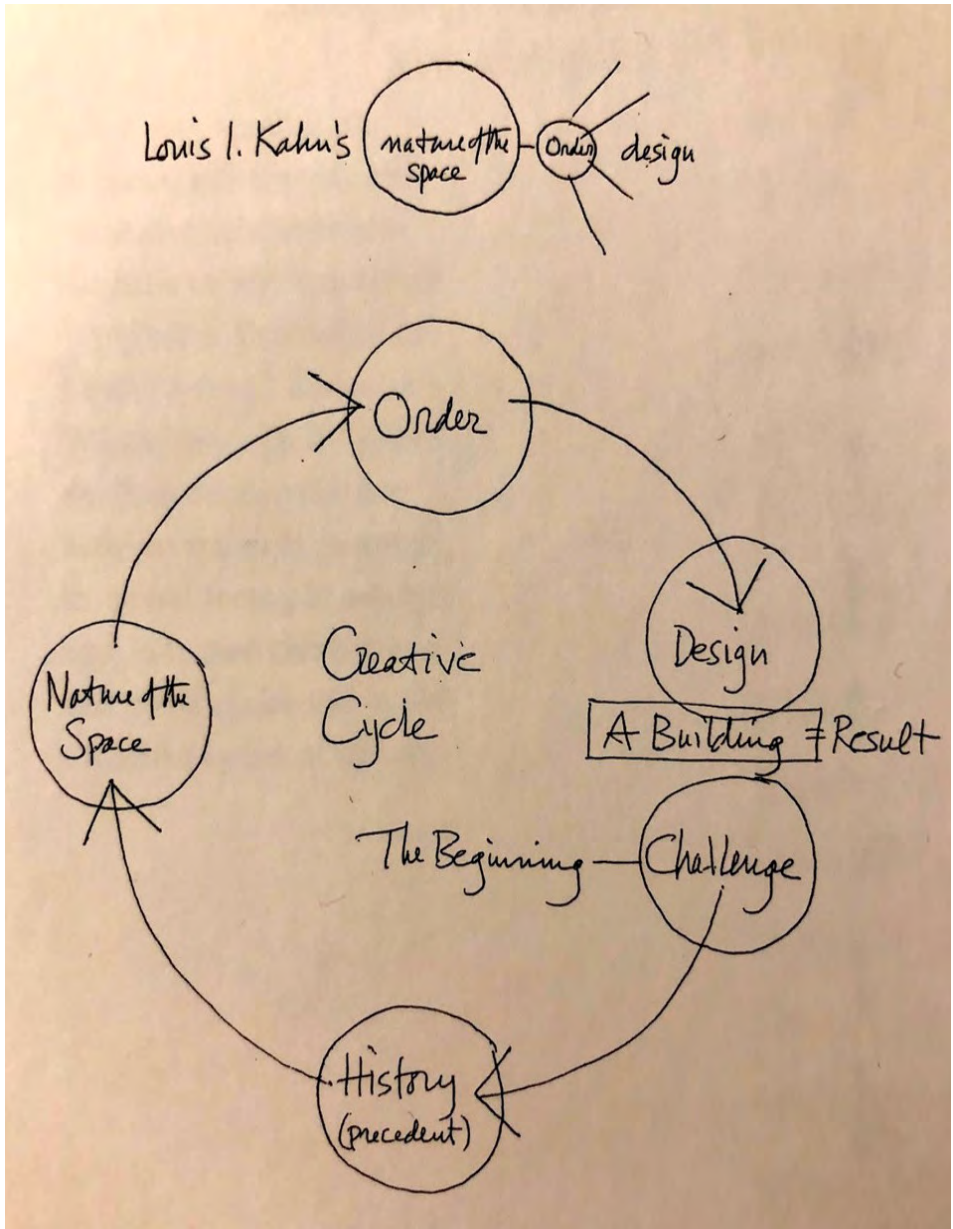

Figura 1

Figure 1

Dos: El camí de tornada

Recordant la definició de Kahn d'una casa com “les característiques abstractes dels espais bons per viure”, podríem parlar de mantenir la “forma” d'un projecte d'habitatge? O fins i tot buscar la “cosa” que es mantinga? Què formar i què sostenir a part de l'acte de sostenir-se?

Aquells que hagen tingut l'oportunitat de familiaritzar-se amb un piano coneixen el pedal de sostingut. Tan bon punt es prem aquest pedal, els amortidors alliberen les cordes, permetent-que ressonen. Tot el núvol de so ressona a través de l'espai, de manera simultània i certament descontrolada. Definitivament, no només es tracta de recursos tangibles, sinó potser encara més complicats, les fonts ideals, com els valors i els conceptes, s'han de reestructurar, reordenar, reavaluar i mantenir. Per dilucidar encara més el context més ampli, es fa necessari aprofundir en els conceptes que l'acompanyen: l'habitatge, la tensió entre interior i exterior, la dicotomia de privat i públic, la dualitat urbà-rural, les limitacions de la densitat i la intricada relació entre part i sencer, tot amb el teló de fons del temps. El temps, en particular, assumeix un paper fonamental però enigmàtic en l'àmbit de l'arquitecte. Apunta el futur al moment present, imbuïnt l'arquitecte amb el paper de custodi de la “multiplicitat” dins d'un paisatge de compromís perllongat, de transformació, interconnexió i amb diversos participants. La coreografia d'innombrables possibilitats en el procés de disseny troba la seva ressonància amb el concepte grec antic de *poiesis*, un esforç per crear i construir allò fins ara inexistent, no només una qüestió de “representació”. Aquest complex procés evoluciona cap a una odissea extensa i profundament personal, on un viatge creatiu es desenvolupa de la mà de l'usuari, convidant a desenvolupar experiències.

Poc després que Farell i McNamara foren guardonades amb el premi Pritzker el 2020, estava a punt de finalitzar un article. Vaig decidir detenir-me en una frase d'una entrevista amb elles per concloure les meues paraules, citant lliurement: L'arquitectura, en estar situada a

Two: The Way Back In

Recalling Kahn's definition of a house as “the abstract characteristics of spaces good to live in,” could we talk about sustaining the “form” of a housing project? Or even look for the “thing” to be sustained? What (to) form and what to sustain apart from the act of sustaining itself?

For those who had the chance to acquaint themselves with the piano would know the sustain pedal. As soon as this pedal is pressed, the dampers set free the strings, allowing them to resonate, thereby, the complete sound cloud resonates through space, roughly put together with no control. It is definitely not only tangible resources but perhaps even more complicated, ideal sources such as values and concepts need to be re-structured, re-ordered, re-evaluated, and re-sustained. To further elucidate the broader context, it becomes necessary to delve into the accompanying concepts: Dwelling, the tension between interior and exterior, the dichotomy of private and public, the urban-rural duality,

limitations of density, and the intricate relationship between part and whole, all set against the backdrop of time. Time, in particular, assumes a pivotal yet enigmatic role in the realm of the architect. It beckons the future into the present moment, imbuing the architect with the role of a custodian of “multiplicity” within a landscape of prolonged engagement, transformation, interconnectedness, and various participants. The choreography of myriad possibilities in the design process finds its resonance with the ancient Greek concept of *poiesis*, an endeavor to create and construct the hitherto nonexistent, not merely a matter of “representation.” This intricate process evolves into an extended and deeply personal odyssey, where a creative journey unfolds hand in hand with the user, inviting experiences to unfurl.

Shortly after Farell and McNamara were awarded the Pritzker Prize in 2020, I was just about to finalize an article. I decided to dwell on a sentence from an interview with them to conclude my words, freely quoting: Architecture, being located at the crossroads of plenty, has powers that could and

la cruïlla de l'abundància, té poders que es poden i no s'han de menystenir. Té un "paper cívic" de "satisfer els desitjos tàctics dels estranys". Ampliar els límits en l'àmbit d'allò ideal més que en allò tangible podria conduir a la humilitat de la forma tangible, acontentant-se amb un concepte de bellesa sense polir i imperfecta però sense comprometre l'elegància. Un entorn construït sostenible que es basa en valors, en lloc de dependre d'artefactes extravagants; i amb consciència de les diferents capes de ciutadania i proposa experiències superposades sense necessitat de jerarquies declara una sòlida validesa. Un enfocament arquitectònic, teòric i fonamentat té més possibilitats d'èxit forçant-se cap a l'obertura i la vulnerabilitat i esdevenint així un subjecte de convivència.

Com que he començat articulant que l'acte de construir no es pot limitar únicament a l'arquitectura sinó que s'estén a aquells que opten per mantenir les fronteres obertes per a un enfocament transdisciplinari, no podem parlar d'arquitectura només parlant d'arquitectura. És una recerca que transcendeix les fronteres, abasta valors, art, coneixement, autoritat, política, economia, tecnologia i la complexa relació amb la natura. És un regne on la cobdícia no troba peu, on un s'esforça per fer el possible amb el que està a l'abast, empenyent els límits de la creativitat. Està marcada per la coherència, la comprensió del lloc i la història, la consciència de les perspectives contemporànies, el compromís infrangible amb la humilitat i l'alliberament de l'extravagància, alliberant les regnes del món material al regne de les idees. En un moment en què la tecnologia ha deixat anar els arquitectes per dissenyar les formes tangibles més extravagants, qüestionant el concepte de forma en el territori de la idea i incorporant-ne les qualitats efímeres a l'àmbit espacial pot portar a una reconsideració de la forma arquitectònica. Dins d'aquest escenari holístic, l'oportunitat de crear una plus-vàlua esdevé assolible.

Estic convençut que hem d'afegir aquest excedent, i l'esforç arquitectònic en el camí per aconseguir-lo, a la nostra llista d'imperatius tot pensant en la sostenibilitat. La forma amb les seues qualitats abstractes i essencials podria definir un punt de suport en el procés de desplegament d'un tot plegat constantment.

should not be underestimated. It has a "civic role" of "satisfying the unspoken wishes of strangers." Pushing the boundaries further in the realm of the ideal rather than in the tangible could lead to the humility of tangible form, being content with a concept of unpolished and imperfect beauty yet not compromising elegance. A sustainable built environment that dwells on values, instead of hinging on extravagant artifacts; and with an awareness of the different layers of citizenship and proposes overlapping experiences without the need for hierarchies declares a solid validity. An architectonic, theoretical, and ground-up approach has more chances to succeed by forcing itself towards openness and vulnerability and thus becoming a subject of togetherness.

As I have started off by articulating that the act of building cannot be confined solely to architecture but extends its reach to those who choose to keep the borders open for a transdisciplinary approach, we cannot talk about architecture just by talking on architecture. It is a pursuit that transcends boundaries, encompassing values, art, knowledge,

authority, politics, economics, technology, and the intricate relationship with nature. It is a realm where greed finds no foothold, where one strives to do their best with what is at hand, pushing the limits of creativity. It is marked by coherence, an understanding of one's place and history, an awareness of contemporary perspectives, an unwavering commitment to humility, and a liberation of extravagance, releasing its reins from the material world to the realm of ideas. At a time when technology has unleashed architects to design the most extravagant tangible forms, questioning the concept of form in the territory of idea, and incorporating its ephemeral qualities into the spatial realm may lead to a reconsideration of architectural form. Within this holistic scenario, the chance to create a surplus value becomes attainable.

I am convinced that we should add this surplus, and the architectonic effort on the way to obtaining it, to our list of imperatives while thinking on sustainability. Form with its abstract and essential qualities could define a fulcrum in the process of unfolding a constantly on-folding whole.

Notes

- ¹ Lisa Landrum, "The Beginnings of Architectural Theory in Drama and Philosophy," *Warehouse Journal* 21, part 1(2012): 212–217.
- ² Indra Kagis de McEwen, *Socrates' Ancestor: An Essay on Architectural Beginnings*, (Minneapolis: The MIT Press, 1993).
- ³ Juhani Pallasmaa, "Cool Passions: Reason and Emotion in the Architecture of Manuel Cervantes," *El Croquis*, no. 193(2018): 22–27.
- ⁴ Patricia Lombardo, "Introduction: The Philosophy of the City," en *Architecture and Nihilism: On the Philosophy of Modern Architecture*, by Massimo Cacciari. *Theoretical Perspectives in Architectural History and Criticism* (New Haven i Londres: Yale University Press, 1993).
- ⁵ Hermann Czech, et al., *Architektur ist der Unterschied zwischen Architektur: Adolf Krischanitz* (Ostfildern-Ruit: Hatje Cantz, 2009).
- ⁶ Louis I. Kahn, *Louis Kahn: Essential Texts* (R. Twombly, Ed.) (Nova York: W. W. Norton, 2003).
- ⁷ Peter Kohane, "Louis I. Kahn and the Library: Genesis and the Expression of "Form," *VIA*, no. 10 (1990): 98–131.
- ⁸ Kohane, "Louis I. Kahn," 98-131.
- ⁹ Liane Lefavre, and Alexander Tzonis, *Architecture of Regionalism in the Age of Globalization: Peaks and Valleys in the Flat World* (Londres: Routledge, 2021).

Footnotes

- ¹ Lisa Landrum, "The Beginnings of Architectural Theory in Drama and Philosophy," *Warehouse Journal* 21, part 1(2012): 212–217.
- ² Indra Kagis de McEwen, *Socrates' Ancestor: An Essay on Architectural Beginnings*, (Minneapolis: The MIT Press, 1993).
- ³ Juhani Pallasmaa, "Cool Passions: Reason and Emotion in the Architecture of Manuel Cervantes," *El Croquis*, no. 193(2018): 22–27.
- ⁴ Patricia Lombardo, "Introduction: The Philosophy of the City," In *Architecture and Nihilism: On the Philosophy of Modern Architecture*, by Massimo Cacciari. *Theoretical Perspectives in Architectural History and Criticism* (New Haven and London: Yale University Press, 1993).
- ⁵ Hermann Czech, et al., *Architektur ist der Unterschied zwischen Architektur: Adolf Krischanitz* (Ostfildern-Ruit: Hatje Cantz, 2009).
- ⁶ Louis I. Kahn, *Louis Kahn: Essential Texts* (R. Twombly, Ed.) (New York: W. W. Norton, 2003).
- ⁷ Peter Kohane, "Louis I. Kahn and the Library: Genesis and the Expression of "Form," *VIA*, no. 10 (1990): 98–131.
- ⁸ Kohane, "Louis I. Kahn," 98-131.
- ⁹ Liane Lefavre, and Alexander Tzonis, *Architecture of Regionalism in the Age of Globalization: Peaks and Valleys in the Flat World* (London: Routledge, 2021).

Bibliografia

Bibliography

- Cacciari, Massimo. "Eupalinos or Architecture." *Oppositions*, no. 21 (Summer, 1980): 394-406.
- Chermayeff, S., i A. Tzonis. *Shape of Community: Realization of Human Potential*. Harmondsworth: Penguin Books, 1971.
- Czech, Hermann, et al. *Architektur ist der Unterschied zwischen Architektur: Adolf Krischanitz*. Ostfildern-Ruit: Hatje Cantz, 2009.
- Kahn, Louis. I. *Louis Kahn: Essential Texts*. (R. Twombly, Ed.). Nova York: W. W. Norton, 2003.
- Kohane, Peter. "Louis I. Kahn and the Library: Genesis and the Expression of "Form." *VIA*, no. 10 (1990): 98–131.
- Landrum, L. "The Beginnings of Architectural Theory in Drama and Philosophy." *Warehouse Journal* 21, part 1(2012): 212–217.
- Lefavre, Liane, i A. Tzonis. *Architecture of Regionalism in the Age of Globalization: Peaks and Valleys in the Flat World*. Londres: Routledge, 2021.
- Lombardo, Patricia. "Introduction: The Philosophy of the City." In *Architecture and Nihilism: On the Philosophy of Modern Architecture, by Massimo Cacciari. Theoretical Perspectives in Architectural History and Criticism*. New Haven i Londres: Yale University Press, 1993.
- Pallasmaa, Juhani. "Cool Passions: Reason and Emotion in the Architecture of Manuel Cervantes." *El Croquis*, no. 193(2018): 22–27.
- Tzonis, Alexander. *Towards a Non-oppressive Environment*. Boston, Mass.: Press Books, 1972.
- "Yvonne Farrell and Shelley McNamara of Grafton Architects Win 2020 Pritzker Prize." Accessed March 2, 2020. <https://www.architecturalrecord.com/articles/14501-yvonne-farrell-and-shelley-mcnamara-of-grafton-architects-win-2020-pritzker-prize?v=preview>.